

UTRUM ARTICULI FIDEI CATHOLICAE
POSSINT¹ PROBARI AN NON?

[2] Articuli vero sunt multi, sed quoad praesens in libro isto de beatissima Dei trinitate et de sancta eius incarnatione, etiam de mundi creatione et generali resurrectione hominum volumus demonstrare et secundum Artis generalis investigationem proponimus indagare.

Sed ante de intellectu et fide loqui volumus isto modo.

Intellectus est potentia, cum qua homo intelligit naturaliter entia intelligibilia, quae contra suam naturam intelligendi intelligere non potest. Sicut potentia visiva, quae contra suam naturam videndi videre non potest.

Fides vero est lumen a Deo datum, cum quo intellectus, extra suam naturam intelligendi, attingit credendo de Deo hoc verum, quod non attingit intelligendo.

Secundum istas duas definitiones praedictas de intellectu et fide tractare intendimus tali modo, quod intellectus secundum suam naturam intelligendi suas proponat rationes, et fides secundum suam credendi reluctetur.

¹ possint *B* : possunt *Euler*

ELS ARTICLES DE LA FE CATÒLICA
SÓN DEMOSTRABLES O INDEMOSTRABLES?¹

[2] Hi ha molts articles de fe, però en aquest llibre només volem demostrar el de la santíssima Trinitat de Déu, el de la seva santa Encarnació, com també el de la creació del món i el de la resurrecció de tots els homes. Ho farem seguint el mètode de recerca de l'Art general.

Abans de tot, però, volem precisar com concebem l'enteniment i la fe.

L'enteniment és la facultat amb què l'home entén naturalment els ens intel·ligibles, amb el benentès que aquesta facultat no pot entendre contràriament a la seva manera natural d'entendre; igual que la facultat de veure, que no pot veure contràriament a la seva manera natural de veure.²

La fe, en canvi, és la llum donada per Déu,³ amb la qual l'enteniment ultrapassa la seva manera natural d'entendre i, creient en la realitat divina, assoleix una veritat que l'enteniment no assoleix pel sol fet d'entendre.

Partint d'aquestes dues definicions, tractarem de l'enteniment i de la fe, i ho farem de tal manera que l'enteniment, segons la seva manera natural d'entendre, exposi quines són les seves raons, i la fe, segons la seva manera natural de creure, les refusi.

¹ D'acord amb la forma estàndard de la disputa medieval, la pregunta general de l'obra és introduïda per la partícula interrogativa «utrum».

² Llull també defineix l'enteniment mostrant explícitament la seva estructura correlativa; cf. *Començaments de filosofia*, 2.1.11.2 (NEORL 6, 88) (ROL 19 / CCCM 111, 200): «Enteniment és ens essencial e ha coessential e especial entel·lectivitat, entel·legibilitat e entendre» (Intellectus est ens generale et habet coessentialem et specialem intellectivitatem, intelligibilitatem et intelligere).

³ Sobre la fe com a do diví, cf. *Ars generalis ultima*, 9.9.1.5.1.11 (ROL 14 / CCCM 75, 277): «Fides est habitus a Deo datus» (La fe és un hàbit donat per Déu); *Ars compendiosa inventiendi veritatem*, def. princ. fig. V (MOG 5, 478): «Fides est virtus a Deo data» (La fe és una virtut donada per Déu).

1

[3] Accidit, quod intellectus et fides, soror sua, olim peregrinando, ibant simul et ait intellectus: —Magna derogatio est toti fidei christianae, eo quod infideles dicunt, quod veritas fidei christianae est impossibilis, cum non possit seu valeat demonstrari aliquatenus ratione. Et hoc dicunt ex eo, quod aliqui christiani supponunt, asserunt vel affirmant hoc, videlicet, quod probari non valeat ullo modo. Et ex hoc habent infideles occasionem, quod non dimittant hoc, quod credunt, per hoc quod intellectui non est certum.

[4] Sicut narratur, quod quidam rex saracenus, in philosophia peritus, disputavit quandoque cum quodam christiano. Et christianus probavit ei, quod lex saracenorum erat falsa. Tunc rex ait christiano, quod probaret ei fidem christianam per necessarias rationes et faceret se christianum cum omnibus saracenis de regno suo. Et dixit christianus, quod fides sua non poterat approbari per necessarias rationes. Tunc ait rex christiano: Tu fecisti multum male, quoniam eram saracenus, nunc neque saracenus, neque christianus. Et ipsum christianum inhonorabiliter vituperando expulsit de regno suo. Et sic videas fides, quam magnum damnum fuit, eo quod christianus te fidem non probavit.

2

[5] Tunc intellectui ait fides: —Posse probari articulos fidei non est bonum, quoniam ut scriptum est, fidei meritum perderetur.

1

[3] Temps enrere, mentre l'Enteniment i la Fe, la seva germana, feien camí, s'esdevingué que l'Enteniment digué: —La fe cristiana cau en la ignomínia si els infidels diuen que hom no pot establir la veritat de la fe cristiana per tal com no hi ha cap raó que la pugui demostrar. Ho diuen perquè hi ha cristians que admeten,⁴ mantenen o afirmen que res no la pot provar. Això explica que els infidels no vulguin abandonar allò que creuen per acceptar quelcom de què l'enteniment no pot estar segur.

[4] En aquest sentit, conten que un rei sarraí, versat en filosofia, discutí una vegada amb un cristià. El cristià li demostrà que la llei sarraïna era falsa. Llavors el rei digué al cristià que si li provava la veritat de la fe cristiana per mitjà de raons necessàries, tant ell com tots els sarraïns del seu regne es farien cristians. Però el cristià li respongué que la seva fe no podia ésser provada amb raons necessàries. Aleshores el rei digué al cristià: «M'has fet molt de mal, perquè abans era sarraí però ara no sóc ni sarraí ni cristià.» Insultant-lo vilment, el rei expulsà del seu regne el cristià. Adona't, Fe, del gran dany que causà el fet que el cristià no et provés a tu, la fe!⁵

2

[5] Llavors la Fe digué a l'Enteniment: —No és bo que hom pugui provar els articles de fe perquè, si fos així, la fe no tindria

⁴ Segons l'*Ars amativa*, De la taula d'esta Art (ORL 17, 397), el verb «suposar» (*supponere*), més que no pas simplement 'conjecturar', significa 'admetre com a vàlid', és a dir, «suposar coses ésser sens neguna provació, així com suposar que Déus sia o no sia».

⁵ Al·lusió al mètode apològic dels dominicans. Segons ells, el teòleg podia provar l'error dels infidels, però no la veritat de la fe cristiana; Llull esmenta aquest mètode, per exemple, al *Liber de convenientia fidei et intellectus in obiecto*, 3.1-2 (MOG 4, 574-575). Al contrari, Llull, *Liber de fine*, 1.1.2 (ROL 10 / CCCM 35, 256); trad. cat. Pere Labrés (ClCr 91, 81-82), sostenia que «esset necesse quod homo eis diceret fidem nostram esse probabilem» (seria necessari que algú els digués que la nostra fe es pot provar).

Nam «fides non habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum».

[6] Tunc ait intellectus: —Narratur, quod ex hoc, quoniam saraceni porcos non comedunt, in terra eorum silvestres sunt porci multi, et quia illic leones sunt plures, porcos comedentes, porci minuti radices herbarum a terra extrahunt toto posse, ut porci magni vel apri comedant, ut dentes eorum non destruantur in fodiendo, et bellum contra leonem faciant, quando venit. Assimili, si aliqui christiani valde intelligentes theologice et philosophice, per me et per voluntatem, sororem meam, etiam devoti bellarent contra infideles, qui conantur ad ecclesiam catholicam deprimendam cum falsis opinionibus et similitudinibus, tales, inquam,² in veritate tua conservarent populum christianum, solvendo obiectionibus infidelium et ponendo tales veritates de Deo, quod infideles non possent solvere antedictas et in tanto, quod omnes infideles ad te per me et ad me per te pervenirent, tamen divina gratia mediante, ad honorem cuius sic laboro.

[7] Primo dico tibi, quod narratur, quod ante adventum Mahometi tota Africa et etiam plus Asia et Europa erat christianorum moderamine gubernata et hoc propter praedicationem apostolorum. Sed post adventum Mahometi saraceni destruxerunt christianos quasi per omnes illas terras, eo quod tu es multum alta et difficilis ad credendum. Credulitas, quam habent saraceni de Deo, non est alta; etiam, quia tunc non erant christiani, qui cum mea altitudine intelligendi te iuvarent sic contra infideles, sicut apri contra leones. Et sic posses videre, quod hoc damnum plus quam tuum meritum multum dicit.

[8] Adhuc dico tibi, quod tu principaliter non es propter meritum hominum creata, sed ut Deus sit recolitus, intellectus et a suo populo sit dilectus. Cum plus dicat de bonitate et nobili-

² inquam *N* : namque *Euler*

mèrit, com ho trobem escrit. Car «la fe no té mèrit quan la raó humana permet comprovar-la».⁶

[6] Llavors digué l'Enteniment: —Conten que hi ha molts porcs salvatges en la terra dels sarrains perquè la gent no menja porc. Doncs bé, atès que hi ha molts lleons que devoren els porcs, els garrins extreuen de la terra tantes arrels d'herbes com poden a fi que els porcs senglars grans no s'hagin de malmetre els ullals furgant la terra i, així, puguin combatre el lleó quan se'ls apropi.⁷ Semblantment, si gràcies a mi i a la Voluntat, la meva germana, alguns cristians, doctes en teologia i filosofia, lluitessin decididament contra els infidels que intenten desprestigiar l'Església catòlica amb doctrines i històries falses, llavors aquests cristians doctes de què parlo protegirien el poble cristià mantenint-lo en la teva veritat. I ho farien en la mesura que resoldrien les objeccions dels infidels i exposarien les veritats sobre Déu, que els infidels no poden negar. Així doncs, tots els infidels vindrien cap a tu, gràcies a mi, i vindrien cap a mi, gràcies a tu, i tot això per la gràcia de Déu, que vull honorar per damunt de tot.

[7] Abans de res, hem de recordar que conten que, de resultes de la predicació apostòlica, tot Àfrica, a més d'Europa i Àsia, estigué sota el guiatge dels cristians, fins que aparegué Mahoma. Però els sarrains, d'ençà de l'aparició de Mahoma, feren desaparèixer els cristians de gairebé totes aquelles terres, ja que tu ets tan profunda i difícil que costa molt de creure't. Doncs bé, la creença dels sarrains sobre Déu no té cap profunditat. Tanmateix, llavors no hi havia cristians que amb la profunditat de la meva comprensió et poguessin ajudar a lluitar contra els infidels, tal com els senglars lluiten contra els lleons. I així pots veure que això et perjudica més que no et fa meritòria.

[8] D'altra banda et dic que tu no has estat pas creada primordialment perquè els homes obtinguin mèrit, sinó perquè Déu sigui venerat, entès i amat pel seu poble. Car la bonesa i la noblesa

⁶ GREGORI EL GRAN. *Homiliae in Evangelia*, 2.26 (PL 76, 1197).

⁷ El mateix *exemplum* es trobarà recollit, més tard, al *Llibre de virtuts i de pecats*, 5.13 (NEORL 1, 196) (ROL 15 / CCCM 76, 320).

tate Deum recolere, intelligere et amare quam homines remunerare. Rursum dico: Supposito, quod articuli fidei christianae possint probari, homines non amitterent meritum intelligendi et amandi, quoniam scriptum est: «Nullum bonum dilectum, nisi cognitum.» Etiam Isaias dicit: «Nisi credideritis, non intelligetis.» Et sic patet, quod tu, fides, es dispositio et praeparatio, per quam ego de Deo sum dispositus ad res altas. Quia in hoc, quod ego per te suppono credendo, quod possum ascendere, habituo me de te. Et sic tu es in me et ego in te. Et quando ascendo ad gradum, in quo tu es, intelligendo, tu credendo ascendis in altiore gradum super me. Quoniam sicut oleum super aquam, ita tu semper super me moraris. Et ratio huius est, quia habes maiorem vigorem in omnibus ascendendi supponendo, eo quia non laboras quam ego, qui, quando ascendo intelligendo, tunc laboro.

[9] Iterum, maior participatio est inter me et voluntatem, sororem meam, per intelligere veritatem de Deo quam credendo, et de hoc experientiam habere posses, si velles. Quoniam³ credendo, mea natura est infirma, quia ligata est, sed est sana et libera, quando intelligo altiora.

Adhuc, quia suppono, quod sit mihi difficile, quod recurrem ad te per credere. Quoniam sicut frigiditas aquae remanet in ipsa in habitu, quando est calida, sic tu remanes in habitu, quando intelligo. Unde patet per omnes istas et multas alias rationes, quae dici possunt, quod tu male facis in hoc, quod rebellis es contra me, cum sim causa tuae exaltationis nunc et semper.

³ quoniam *N* : quam *Euler*

tenen més a veure amb venerar, entendre i amar Déu, que no pas amb recompensar els homes. Afegeixo que, fins i tot admetent que els articles de la fe cristiana siguin demostrables, els homes continuarien tenint el mèrit d'entendre i amar perquè, com ha estat escrit, «només amem un bé si el comprenem».⁸ Isaïes diu també: «Si no creieu, no entendreu».⁹ És evident, doncs, que tu, Fe, ets la disposició i la preparació que em predisposen a tractar de la profunditat que hi ha en Déu.¹⁰ Perquè, creient allò que admeto gràcies a tu, puc ascendir i, així, habitar-me a tu. D'aquesta manera, tu ets en mi i jo sóc en tu. I doncs, quan jo, entenen, ascendeixo al graó on tu et trobes, tu, creient, ascendeixes un grau més amunt passant per sobre meu. Car de la mateixa manera que l'oli sempre se situa per sobre l'aigua, així tu sempre romans per sobre meu.¹¹ La raó d'això és que tu, quan admets quelcom, atès que ho fas sense esforç, mostres en tot un vigor ascendent que és superior al que tinc jo, que m'he d'esforçar per ascendir a entendre.

[9] A més, quan entenc quelcom de Déu, la comunió que estableixo amb la Voluntat, la meva germana, és més gran que la que estableixo quan crec. Tu mateixa, si vols, en pots fer l'experiència. Car, quan es tracta de creure, la meva natura és feble perquè està engavanyada, però quan es tracta d'entendre realitats profundes és sana i se sent lliure.

D'altra banda, quan admeto quelcom que difícilment puc entendre, he de recórrer a tu per creure-ho. Car així com la fredor resta potencialment¹² en l'aigua quan s'escalfa, així tu restes present potencialment en mi quan entenc. Totes aquestes raons, i moltes altres que podríem adduir, mostren que actues malament quan et rebel·les contra mi, atès que sóc la causa del teu enaltiment ara i sempre.

⁸ Cf. AGUSTÍ. *De Trinitate*, 10.2 (4): «Non aliquid amamus incognitum» (Ningú no estima el desconegut). Trad. cat. Jaume Medina (TF 86, 313).

⁹ Is 7, 9.

¹⁰ Cf. Rm 11, 33, on es fa referència a l'«altitudo scientiae Dei».

¹¹ Sobre aquesta imatge molt original per descriure la relació dinàmica entre fe i raó, vegeu la introducció 3.1.

¹² En aquest context l'expressió *in habitu* sembla significar *in potentia*; cf. *De venatione substantiae*, 4.8 (ROL 22 / CCCM 114, 51): «Habitus est [...] forma, cum qua intellectus habet in potentia scientias.»